

By, marsk og geest 19

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Den antikvariske Samling i Ribe

Forlaget Liljebjerget

2007

Redaktion: Mette Højmark Søvsø (ansv.), Jakob Kieffer-Olsen,
Susanne Benthien, Claus Feveile,
Lars Hammer, Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2007 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-kvariske Samling i Ribe's forlag. Det blev oprettet i 1997 til minde om og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene 1591-92 otte bøger, der var "Prentet paa Liliebierget udi Ribe". Om disse bogudgivelser og trykkeriet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 978-87-89827-11-7

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811. Om dette kort, se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustration på forsiden: Påfuglemand af tin fra Dagmarsgade, Ribe, se s. 44.

Illustrationer på bagsiden: Fra udstillingen Kristine og Rolf, se s. 53, lerhest fra S. Katrine Kirke, Ribe, se s. 58 og gravsten fra Ribe Domkirke, se s. 66.

Indhold

Maria Panum Baastrup	
Vikingetidens og den tidlige middelalders emaljefibler fra Sydvestjylland	5
<i>Die Emaillefibeln der Wikingerzeit und des frühen Mittelalters im südwestlichen Jütland . .</i>	15
Morten Søvsø	
Arkæologiske undersøgelser i Ribes Dagmarsgade	
– topografi og bebyggelsesstruktur i de ånære områder	17
<i>Archäologische Untersuchungen unter Dagmarsgade in Ribe – Topografie und</i>	
<i>Siedlungsstruktur in den Gebieten an der Aue . . . . .</i>	47
Lene Lund Feveile	
Kirstine og Rolf, to børn fra middelalderen	
– 5 års erfaring med et formidlingsprojekt for børn og voksne	49
<i>Kristine und Rolf – zwei Kinder aus dem Mittelalter . . . . .</i>	55
Mette Højmark Søvsø	
Fra magasinets gemmer	56
<i>Aus dem Versteck des Magazins . . . . .</i>	62
Uwe Dall	
“Stat Wandrings Mand og Læs”	
– slægterne i et ripensisk hus og deres gravminder 1591-2003	63
<i>“Bleiben Sie stehen, Wanderer, und lesen Sie bitte”. Die Geschlechter eines ripensischen</i>	
<i>Kaufmannshofes und ihre Denkmäler 1591-2003 . . . . .</i>	79

Vikingetidens og den tidlige middelalders emaljefibler fra Sydvestjylland

Af Maria Panum Baastrup

Brugen af metaldetektor har vendt op og ned på det arkæologiske fundbillede. Alene på Ribe-egnen er der i de seneste år fundet 27 emaljefibler (brocher), fra vikingetiden og den tidlige middelalder. Heraf er de 25 detektorfund. Emaljefiblerne har deres nærmeste paralleller på det europæiske kontinent. De er antagelig kommet til Ribe-egnen via handel, indkøbt som souvenirs på rejser, siddende på udenlandske gæsters dragter eller bragt hertil i kølvandet på en eventuel kristenmission – flere af dem er da også udsmykket med korsmotiver. Fiblerne udgør en vigtig fundgruppe, der afspejler vikingetidens og den tidlige middelalders fredelige kontakter med det europæiske kontinent.

Mange hundrede timers tålmodig detektorafsøgning har forøget mængden af metalfund fra oldtid og middelalder voldsomt. Adskillige genstande, som før kun kendtes i begrænset antal, har vist sig at være langt mere udbredt, både socialt og geografisk. Blandt disse genstande er også de små brocher, såkaldte fibler, dekoreret med emalje og

forskellige former for indlægninger af glas. Emaljefiblerne dateres overordnet til vikingetiden og den tidlige middelalder, og de har deres nærmeste formgivningsmæssige paralleller på det europæiske kontinent, hvor de betegnes som fibler af karolingisk-ottonske typer.¹ Jævnligt dukker de nu op i det ganske land, men intet steds er koncentrationen så stor som på Ribe-egnen, hvor der alene på lokaliteten Gl. Hviding, sydvest for Ribe, er fremkommet intet mindre end 22 eksemplarer.² Til sammenligning kan lokaliteten Sebbersund i Nordjylland nævnes. Her ses den næststørste forekomst af disse fibler med blot otte eksemplarer.³ Gl. Hviding er dog ikke alene i området om denne forekomst, både lokaliteterne Vilslev, Henne, Gammelby og Favrholt har også leveret deres eksemplarer, og i alt er der i Sydvestjylland fundet 27 stk. (se tavle 1-2, kat. nr. 1-27).

Fig. 1. Fundsteder for emaljefibler i Sydvestjylland. Tegning: Claus Feveile.

Fundstellen für Emaljenfibeln in südwestlichen Jütland.

Udformning, datering og udbredelse

De karolingisk-ottonske fibler kendes fra Europa i langt over tusinde eksemplarer. Fundgruppen har sin hovedudbredelse i det nordvesteuropæiske område samt det sydøstlige England.⁴ De fleste fibler er løsfund, det vil sige løsrevet fra deres oprindelige, arkæologiske kontekst. Dette medfører, at de sjældent kan dateres snævert, samt at dateringerne er meget omdiskuterede. Nogle er dog fundet i forbindelse med bopladser eller grave, og disse tilfælde kan have betydning for en datering. Dette gælder især en af de formodede tidligste grupper fibler, korsmaljefiblerne, som vil blive omtalt nedenfor, disse er dermed de sikrest daterede.

Fig. 2. Heinrich der Zänker, illustration fra kontinentalt manuskript fremstillet i Regensburg i slutningen af 900-årene. På hertugens højre skulder ses en lille fibel, der holder på hans kappe. Denne fibel er af samme type som f.eks. katalog nr. 16, der er fundet på Gl. Hviding – en cirkulær fibel med central indfatning omgivet af små fordybninger (efter Hedegaer Krag 2003 s. 68).

Heinrich Zänker, Illustration eines kontinentalen Manuskripts am Ende des 10. Jahrhunderts in Regensburg hergestellt. Auf der rechten Schulter des Herzogs kann man eine kleine Fibel sehen, die seinen Mantel zusammenhält. Diese Fibel ist als Typus mit Kat. Nr. 16 identisch, die in Gl. Hviding gefunden ist – eine kreisförmige Fibel mit zentraler Einfassung, von kleinen Vertiefungen umgeben.

Fiblerne er alle af kobberlegering, og deres forsider kan være udsmykket med emalje eller indfatninger beregnet til glas eller andre former for indlægningsmateriale. På bagsiden er de forsynet med nåleanordninger, således at de har kunnet fastgøres på tøjet. Disse sarte indretninger er dog ofte fragmenterede eller helt forsvundet på grund af opholdet i jorden.

De kontinentale gravfund tyder på, at emaljefiblerne blev båret af kvinder, men afbildninger fra samtidige manuskripter viser, at også mænd brugte dem. De var især 800- og 900-årenes standardiserede hverdags Smykker, båret af en kristen befolkning.⁵

Fiblernes rolle i forskningshistorien

Interessen for disse fibler er herhjemme steget i takt med, at de i de seneste årtier er fundet i større og større antal. I Danmark har især Jens Ulriksen beskæftiget sig overordnet med nogle af fibeltyperne.⁶ Andre publikationer, der har behandlet genstandstyperne, drejer sig typisk om fundfremstillinger af enkelte eller få fund.⁷

I den europæiske forskning er der en længere tradition for at beskæftige sig med emnet af den enkle årsag, at genstandstypen har været kendt længere tid og i større antal. Allerede i 1853 faldt sådanne emaljerede smykkedager i arkæologernes søgelys.⁸ I nyere tid er større sammenfattende arbejder blevet publiceret og dateringsproblematikken har stået centralt.⁹ Fælles for disse er dog, at gennemgangen af det danske materiale er meget summarisk, da langt fra alle de danske eksemplarer er publiceret.

Fiblerne fra Sydvestjylland

På Gl. Hviding lå en bebyggelse fra vikingetiden og den tidlige middelalder som Den antikvariske Samling over en årrække har undersøgt arkæologisk.¹⁰ Her er fundet 22 fibler, der fordeler sig på flere forskellige typer, de 21 er fundet med detektor.

Otte af fiblerne er såkaldte korsmaljefibler. Det vil sige cirkulære fibler af kobberlegering med et korsmotiv i indlagt emalje. Fem af disse er formentlig de ældste repræsentanter for denne gruppe (kat.nr. 3, 10, 11, 12, 13). Nogle af fiblerne har endnu emalje bevaret, og i disse tilfælde fremstår den rødlig. De fem fibler tilhører den gruppe af korsmaljefibler, der almindeligvis dateres til 800-årene.¹¹ Ulriksen påpeger, at enkelte fund fra Roskilde-området tyder på, at deres datering muligvis også omfatter både 900- og 1000-årene.¹² Også andre forskere er fortalere for, at 900-årene inddrages som datering for en del af fiblerne.¹³

Ud over disse fem fibler er der også fundet en enkelt plateau-opbygget korsmaljefibel (kat.nr. 7) på Gl. Hviding. Den adskiller sig fra de andre korsmaljefibler, ved at dens rand er tilbagetrukket i forhold til dekorationsfladen. Den er dekoreret med et ligearmet kors, og mellem korsarmene ses cirkulære fordybninger, ligeledes til emalje.

Denne type fibel skal dateres til slutningen af 800-årene samt 900-årene.¹⁴

En smule yngre er de to eksempler på korsemaljefibler af typen *Frauenhofen* fra samme fundsted (kat.nr. 1 og 8). De er kraftige i deres støbning, og de har et centralt, cirkulært plateau samt bred randzone opdelt i otte trapez-formede felter, således at et korsmotiv fremkommer. Denne type fibler dateres til perioden 950-1050.¹⁵

En lignende datering gør sig også gældende for en rektangulær fibel (kat.nr. 2) fra samme lokalitet. Den er udsmykket med et diagonalt korsmotiv og har oprindeligt været dekoreret med emalje, der nu næsten er forsvundet.¹⁶

Ud over korsemaljefiblerne er også de stjerneformede fibler med et centralt indlægningsfelt til glas eller andre dekorative materialer stærkt repræsenteret på Gl. Hviding. I alt er seks fibler af denne type fremkommet (kat.nr. 5, 9, 15, 18, 19, 20). Deres nærmeste kontinentale paralleller henføres oftest til 900-årene.¹⁷ Yderligere er fire andre fibler, der dog ikke er stjerneformede, også forsynet med en cirkulær indfatning. Det drejer sig om de tre cirkulære fibler (kat.nr. 4, 16, 22) og én med et rosetformet omrids, der desuden er dekoreret med hhv. små gennembrydninger og fordybninger (kat.nr. 14). Fibler som disse er formentlig produceret over en længere periode, og deres datering omfatter tidsrummet fra 800 til 1100-årene.¹⁸

Kat.nr. 17 adskiller sig fra de andre. Forsiden er dekoreret med farvestrålende emalje, både rødlige, gule, blå, grønne og hvide farver. Trods det, at stykket er brækket midt over, og kun den ene halvdel er bevaret, kan symmetrien i mønstret endnu anes. Det er opbygget af blandt andet små hjerteformede felter med emalje.

Det er ikke muligt at foretage en entydig datering af stykket, der dog må formodes at være produceret inden for vikingetiden eller den tidlige middelalder.

Endvidere er der på lokaliteten fundet en korsformet fibel, med afrundede korsarme, udsmykket med fem felter til indlægninger – der er placeret et felt i centrum samt et felt i hver af korsarmene (kat.nr. 21). Denne type karolingiske, korsformede fibler dateres normalt til 800-årene, og deres formgivning nedstammer fra den kristne kunstkreds i Middelhavsområdet.¹⁹

Slutteligt kan en af fiblerne fra Gl. Hviding slet ikke typebestemmes. Det drejer sig om kat.nr. 6, der er så fragmenteret at hele forsidenes dekorationsflade mangler. Tilbage er kun den støbte del af fiblen. Ikke desto mindre synes der ingen tvivl om, at fiblen tilhører gruppen af karolingisk-ottonske fibler.

Som nævnt er Gl. Hviding ikke alene om forekomsten af denne type fibler. På lokaliteten Vilslev – en vikingetidsgård nord for Ribe – er en anden type fibler fra samme gruppe dukket op, endda i hele to eksemplarer (kat.nr. 23 og 24).²⁰ Disse er cirkulære og udsmykket med fem firkanterede forhøjninger. Forhøjningerne er placeret på en sådan måde, at de udgør et korsmotiv, og hver og en er forsynet med små fordybninger, der kunne udfyldes med emalje. Disse smykker har også deres nærmeste formgivningsmæssige paralleller på det europæiske kontinent, og typen dateres sædvanligvis til 800-1000-årene.²¹

Resten af fiblerne fra Sydvestjylland er repræsenteret ved tre eksemplarer, fra hhv. Henne, nordvest for Oksbøl, Gammelby, Esbjerg og Favrholt sydøst for Ribe. Kat.nr. 25 og 26 er korsemaljefibler fundet som løsfund nær kendte vikingetidsbebyggelser. Kat.nr. 27 er fundet i sensommeren 2007. Det er en plateauopbygget korsemaljefibel – og det er meget usædvanligt! Den er nærmest en hybrid mellem 800-årenes “almindelige” korsemaljefibler og de lidt yngre plateauopbyggede fibler fra slutningen af 800-årene og 900-årene. Den er fundet på lokaliteten Favrholt 3 km sydøst for Ribe. Her er tidligere undersøgt en boplads fra germansk jernalder og vikingetid.

Den overvejende del af fiblerne fra Sydvestjylland kan henføres til vikingetiden (750/775-1050 e.Kr.) – de dateres almindeligvis til 900-årene, heraf nogle med en øvre grænse i 1000-årene, og enkelte endda i 1100-årene (middelalderen), mens korsemaljefiblerne kan være ældre, eftersom de blev produceret allerede fra 800-årene.²² Disse dateringer stemmer fint overens med aktivitetsperioden på eksempelvis Gl. Hviding, hvor der kan dokumenteres bebyggelseskontinuitet i perioden 700-1100-årene.²³ Det forhold, at der ikke er fundet en eneste fibel af denne type i forbindelse med Ribes handelsplads, hvorfra der er dokumenteret handelsaktiviteter fra perioden

Tavle 1-2. Fiblerne fra Sydvestjylland, numrene refererer til kataloget. 1:1. Foto: Den antikvariske Samling.

Die Fibeln im südwestlichen Jütland. Die Nummern referieren zum Katalog. 1:1.

16

17

18

19

20

21

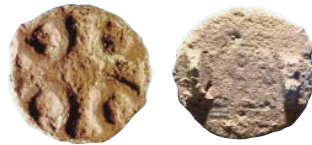
22

23

24

25

26

27

Fig. 3. Det såkaldte Ribe-bæger er produceret kort før år 800 på det europæiske kontinent, men det er fundet i 1908 i jorden ved Ribe Bys Nørremark i forbindelse med markarbejde. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

Der sogenannte Ribe-becher ist kurz vor 800 auf dem europäischen Kontinent hergestellt worden, ist aber auf einem Feld im nördlichen Ribe 1908 in Verbindung mit Feldarbeit gefunden worden.

705-850, tyder ligeledes på rimeligheden i at datere disse fibler overordnet, til midten af 800-årene og frem mod 1100-årene.²⁴

Hvorfor findes fiblerne i Sydvestjylland?

Hvorfor finder vi disse genstande her i så forholdsvis stort et antal, når de normalt ses koncentreret til Nordvesteuropa?

Der er ingen tvivl om, at fiblerne repræsenterer forskellige kontakter til kontinentet. Vikingernes aktiviteter på kontinentet associeres ofte med plyndringer, gidseltagninger og overgreb på diverse kirkelige institutioner. Der er da også flere fund i Danmark, der tyder på, at ikke alle besøg hos naboerne har været lige fredsommelige. Eksempelvis kan det såkaldte Ribe-bæger nævnes.²⁵ Dette sølvbæger – eller pyxis som det også kaldes – er produceret på kontinentet kort før år 800 (fig.3). Sådanne bægre blev anvendt i den kristne kirke til at opbevare nadverbrød i. Det er altså en udpræget kristen genstand, der er fjernet fra en kirke, og som siden hen er endt i jorden i Danmark. Det er svært at forestille sig, at en sådan genstand er faldet i

hænderne på vikinger ad fredelig vej, og det er nok mere naturligt at forestille sig, at bægeret er resultatet af en regulær plyndring.

Som kontrast til denne type fund kan vi se forekomsten af de karolingisk-ottonske fibler i Danmark. Det er urealistisk, at disse små genstande af billigere kobberlegering har indgået som led i systematiske plyndringer, skatteopkrævning eller løsepenge. De må derimod afspejle en anden form for kontakt. De kan være kommet hertil via handel, indkøbt som souvenirs på en rejse, de kan være givet som gaver eller være kommet hertil i forbindelse med eventuel kristenmission, fastgjort på udenlandske gæsters klædedragter. Det skal i denne forbindelse understreges, at der netop på Gl. Hviding, hvor vi ser den største danske koncentration af disse fibler, er dokumenteret handelsaktiviteter.²⁶ Således synes muligheden for, at fiblerne er kommet hertil i forbindelse med samhandel realistisk. De fibler, der er dekoreret med korsmotiver, repræsenterer tillige en tidlig fremrykning af kristne symboler, kristen skik og kristne ideer til Danmark forud for den formodede officielle kristendoms indførsel omkring år 965.²⁷

Det kan dog ikke udelukkes, at nogle af fiblerne kan være hjemligt produceret efter udenlandsk forbillede. Det hjemlige tekniske niveau var bestemt højt nok. Men hvis vi antager, at det er tilfældet, ville man formentlig ikke benytte sig af det, med mindre man tillagde genstandstypen nog-

Fig. 4. Cirkulær skivefibel fundet på Gl. Hviding (inv.nr. ASR1375x13). Denne tilhører ikke de karolingisk-ottonske fibler, men er derimod med større sandsynlighed produceret i det nordiske område. Den har artsfæller blandt de danske fund. Blandt disse kan det, hvor bevaringsstilstanden tillader det, fastslås, at her er tale om et dyr i den såkaldte Jellingstil, dvs. en nordisk dyrestil fra 900-årene. Største diameter 2,3 cm. 1:1. Foto: Den antikvariske Samling.

Scheibenförmige Fibel aus Gl. Hviding. (ASR1375x13). Sie gehört nicht zu den frankischen Fibeln, sondern ist vermutlich im Norden hergestellt. Sie hat Artsgenossen unter dänischen Funden. Unter denen kann es, wo der Bewahrungszustand es erlaubt, festgestellt werden, dass die Rede hier von einem Tier ist, die dem sogenannten Jellingstil ähnlich sieht. 1:1.

le positive værdier – man havde i givet fald et ønske om at efterligne “de andres” genstande, hvilket må afspejle venligtsindede kontakter.

De små fibler udgør således en meget vigtig fundgruppe, idet denne type fund kan nuancere vores billede af vikingetidens kontakter og udveksling både af fysiske genstande og muligvis også formgivning med naboerne i syd. At vi især ser en så tæt forekomst i det sydvestjyske område, hvilket vi kan takke amatørarkæologerne for, må skyldes den tætte berøringsflade der har været til det nordvesttyske og hollandske område, og her udgør fiblerne meget håndgribelige beviser for vikingetidens og den tidlige middelalders udenlandske aktiviteter.²⁸

Katalog over fiblerne fra Sydvestjylland

Kat.nr. 1: ASR440x6.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Kraftig støbt korsmaljefibel med centralt, cirkulært plateau samt bred randzone opdelt i otte trapez-formede felter.

Diameter: 2,5 cm.

Fundmåde: Udgravningsfund i brønd A1, lag 1+2. Selve brønden, der antagelig bestod af to faser, er dendrokronologisk dateret til ca. 763 og ca. 782. Fiblen blev fundet i de øverste tilfyldningslag, hvor der også fandtes en dansk sølv mønt, Malmer KG7, ca. 900-950 (Moesgård 2007, s. 134).

Litteratur: Jensen 1990, s. 33, Wamers 1994, s. 224 (liste 16, 6), Ulriksen 2002/03, s. 163 (kat.nr.20).

Kat.nr. 2: ASR440x13.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Firkantet skivefibelfiblen med grube-emalje.

Længde/bredde: 2,3 x 1,8 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 33, Wamers 1994, s. 240 (liste 29, 31).

Kat.nr. 3: ASR440x32.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsmaljefibelfiblen med rød celleemalje. Kors med vinklede felter mellem korsarmene.

Diameter: 1,4 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 33, Wamers 1994, s. 206 (liste 3, 7).

Kat.nr. 4: ASR440x380.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Cirkulær skivefibelfiblen med central indfatning og seks omgivende, cirkulære gennem-brydninger.

Diameter: 1,7 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 34, Wamers 1994, s. 227 (liste 19, 2).

Kat.nr. 5: 440x437.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibelfiblen med 8 takker og central indfatning.

Diameter: 2,1 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 34, Wamers 1994, s. 227 (liste 19, 2).

Kat.nr. 6: ASR440x577.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Cirkulær skivefibelfiblen. Dekorations-feltet mangler, det er således ikke muligt at type-bestemme fiblen nærmere. Der synes dog ingen tvivl om at fiblen tilhører gruppen af karolingisk-ottonske fibler.

Diameter: 1,5 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 34.

Kat.nr. 7: ASR440x790.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Plateauskivefibelfiblen med korsmotiv og tilbagetrækket rand.

Diameter: 1,8 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 34, Wamers 1994, s. 223 (liste 15, 4), Ulriksen 2002/03, s. 163 (kat.nr. 21).

Kat.nr. 8: ASR1265x12.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Kraftig støbt korsemaljefibel med centralt, cirkulært plateau samt bred randzone opdelt i otte trapez-formede felter. Her ses rester af grønlig emalje.

Diameter: 2,5 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 9: ASR1265x14.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibel med 8 takker og central indfatning, stykket er fragmenteret.

Diameter: 2,0 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 10: ASR1265x29.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsemaljefibel med emalje der fremstår rød. Da stykkets overflade er medtaget, er en egentlig typebestemmelse inden for korsemaljefiblerne besværliggjort.

Diameter: 1,7 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 11: ASR1265x30.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsemaljefibel med celleemalje. Det ligearmede kors har lettere udsvajede korsarme. Emaljen fremstår rød. Kilerne mellem korsarmene er tilspidsede/vinklede.

Diameter 2,0 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 12: ASR1265x42.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsemaljefibel med celleemalje og glat rand. Ganske få rester emalje ses bevaret, denne fremstår mørk.

Diameter: 1,8 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 13: ASR1265x46.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsemalje fibel med meget medtaget overflade. Emaljen er ikke bevaret. De cirkulære gruber mellem korsarmene i det ligearmede kors kan anes.

Diameter: 2,4 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 14: ASR1265x58.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Rosetformet skivefibel med centralt placeret indfatning omgivet af seks cirkulære gruber.

Diameter: 1,9 cm

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 15: ASR1265x82.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibel med otte takker og centralt placeret, cirkulært indlægningsfelt. I indlægningsfeltet ses mørkeblåt/sort materiale.

Diameter: 2,0 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 16: ASR1375x38.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Cirkulær skivefibel med central indfatning, om denne ses syv cirkulære fordybninger.

Diameter: 2,1 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 17: ASR1425x11.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Fragment af cirkulær emaljeskivefibel med grubeemalje. Emaljen fremstår i røde, grønne, gule, hvide og blå farver. Dekorationen er opbygget af hjerte-, dråbe-formede og cirkulære gruber.

Diameter: 2,9 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 18: ASR1425x14.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding

herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibel med seks takker og centralt placeret, cirkulært indlægningsfelt.

Diameter: 2,0 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 19: ASR440x806.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibel med seks takker og centralt placeret, cirkulært indlægningsfelt.

Diameter: 2,1 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 20: ASR1689x11.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Stjerneformet fibel, formentlig med 7-8 takker og central indfatning (stykket er meget nedbrudt).

Største diameter: 1,4 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 21: ASR1375x69.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Korsformet fibel med fem felter til indlægning af materiale.

Diameter: 2,2 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 22: ASR1375x81.

Fundsted: Gl. Hviding (Hviding sogn, Hviding herred, Tønder amt).

Beskrivelse: Cirkulær skivefibel med central indfatning, om denne ses seks cirkulære gennembrydninger.

Diameter: 1,6 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 23. ASR491x168..

Fundsted: Vilslev (Vilslev sogn, Gørding herred, Ribe amt).

Beskrivelse: Cirkulær fibel med oprindeligt fem forhøjninger til indlægning af materiale.

Diameter: 2,0 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Litteratur: Jensen 1990, s. 39.

Kat.nr. 24. ASR491x506.

Fundsted: Vilslev (Vilslev sogn, Gørding herred, Ribe amt).

Beskrivelse: Cirkulær fibel med fem forhøjninger til indlægning af materiale.

Diameter: 1,9 cm.

Fundmåde: Detektorfund.

Kat.nr. 25. VAM1421x66.

Fundsted: Henne (Henne sogn, Vester Horne herred, Ribe amt).

Beskrivelse: Cirkulær korsemaljefibel med grube-emalje af kobberlegering. Stykkets overflade er medtaget, og der ses ikke rester af emalje.

Fundmåde: Detektorfund.

Diameter: 1,9 cm.

Kat.nr. 26. ESM30x1.

Fundsted: Gammelby (Esbjerg sogn, Skast herred, Ribe amt).

Beskrivelse: Cirkulær korsemaljefibel med grube-emalje.

Fundmåde: Løsfund ved havearbejde.

Diameter: 2,5 cm.

Kat.nr. 27. ASR 1889x16.

Fundsted: Favrholt (Seem sogn, Ribe herred, Ribe amt).

Beskrivelse: Cirkulær korsemaljefibel med celle-emalje. Korset har udsvajede arme og et centralt cirkulært felt. Fiblen er plateauopbygget med tilbagetrukket rand. Emaljerester fremstår i brunlige nuancer. Muligvis har de oprindeligt været hvidlige og grønne.

Fundmåde: Detektorfund.

Diameter: 2,7 cm.

Noter

1. Betegnelsen karolingisk-ottonsk skyldes, at fiblerne primært er produceret inden for den kontinentale karolingiske formkreds (fra slutningen af 700-årene til ca. år 900) og den efterfølgende ottonske formkreds indtil o.1000.
2. fx Ulriksen 2000, 2002/03, 2003.
3. Baastrup 2007.
4. fx Frick 1992/93.
5. Wamers 2004, s. 46.
6. fx Ulriksen 2000, 2002/03.

7. fx Christensen og Johansen 1992:211, Albrethsen 2004.
8. fx Tischler 1886, Reinecke 1899, se også Giesler 1978, s. 60.
9. fx Frick 1992/93, Wamers 1994.
10. Jensen 1987a, s. 9ff., 1987b, s. 5ff., 1990, s. 27ff.
11. Wamers 1994, s. 52ff., 59.
12. Ulriksen 2000, s. 18.
13. Frick 1992/93, s. 260ff.
14. Wamers 1994, s. 82.
15. Wamers 1994, s. 83.
16. Wamers 1994, s. 131, Bergmann 1999, s. 443f.
17. fx Wamers 1994, s. 94ff., Bergmann 1999, s. 416. Schulze-Dörrlamm (1992, s. 131, nr. 3) påpeger, på baggrund af et gravfund fra Halberstadt, Tyskland, at typen i nogle tilfælde også kan optræde i yngre kontekst. Således er den nævnte grav tidligst anlagt i midten af 1000-årene.
18. fx Frick 1992/93, s. 326ff.
19. Wamers 1991b, s. 589ff., se også Laux 1998, s. 21, der daterer typen til midten af 800-årene på baggrund af fund fra byen Bardowick, Tyskland.
20. Jensen 1990, s. 37ff.
21. fx Steuer 2001, s. 105, Zijlstra 2003, s. 11.
22. Wamers 1994, s. 59.
23. Jensen 1990, s. 30.
24. Jensen 1993, s. 203, Feveile 2006, s. 27, 31.
25. Wamers 1991a, s. 2ff.
26. Jensen 1990, s. 36.
27. fx Roesdahl 2004, s. 53, for diskussion af tidlig kristendom i Danmark se Lund 2004.
28. fx Jensen 1990, s. 34.

Litteratur

- Albrethsen, S. E.: Vikingetids gravpladsen ved Bakkendrup. *Årbog for Kulturhistorien i Holbæk Amt* 2003 (2004), s. 76-89.
- Bergmann, R.: Karolingisch-ottonische Fibeln aus Westfalen. I: Stiegemann, C. & Wemhoff, M. (red.) *799 – Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Grosse und Papst Leo III. in Paderborn*. Paderborn 1999, s. 416, 438-444.
- Baastrup, M. P.: *Kontinental og insulær import i Sydskandinaviens vikingetid*. Upubliceret speciale, Københavns Universitet 2007.
- Christensen, F. & Johansen E.: En handelsplads fra yngre jernalder og vikingetid ved Sebbesund. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1991 (1992), s.199-229.
- Feveile, C. (red.): *Ribe studier. Det ældste Ribe. Udgravninger på nordsiden af Ribe Å 1984-2000*. Bind 1.1 og 1.2. Jysk Arkæologisk skrifter 51, 2006.
- Frick, H. J.: Karolingisch-ottonische Scheibenfibeln des nördlichen Formenkreises. *Offa* 49/50, 1992/93, s. 243-463.
- Giesler, J.: Zu einer Gruppe Mittelalterlicher Emailscheibenfibeln. *Zeitschrift für Archæologie des Mittelalters* 6, 1978, s. 57-72.
- Hedeager Krag, A.: Herskersymboler i dragten fra Danmarks yngre jernalder og vikingetid. I: Hedeager Krag, A. (red.) *Dragt og magt. Studier af magtsymboler i dragten*. 2003, s. 63-77.
- Jensen, S.: Pløjelagsarkæologi. *Arkæologiske Udgravninger i Danmark* 1986 (1987a), s. 9-15.
- Jensen, S.: Gårde fra vikingetiden ved Gl.Hviding og Vilslev. *Mark og Montre* 1986-87 (1987b), s. 5-26.
- Jensen, S.: 1990. Metalfund fra vikingetidsgårdene ved Gl. Hviding og Vilslev. *By, marsk og geest* 3 1990 (1991), s. 27-40.
- Jensen, S.: Bydannelser. I: Hvass, Steen & Storgaard, Birger (red.). *Da klinger i muld. 25 års arkæologi i Danmark*. Det Kongelige Nordiske Oldskriftsselskab/Jysk Arkæologisk Selskab, 1993, s. 202-205.
- Laux, F.: Kleine karolingische und ottonische Scheibenfibeln aus Bardowick. *Landkr. Lüneburg, Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 67, 1998. 9-28.
- Lund, N. (red.): *Kristendommen i Danmark før 1050. Et symposium i Roskilde den 5.-7. februar 2003* (2004).
- Moesgaard, J. C.: Møntskatten fra Danelund og møntvæsenet i Sydvestjylland i vikingetid og tidlig middelalder. 2007. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 2004, s. 107-156.
- Reinecke, P.: Studien über Denkmäler des frühen Mittelalters. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 29, Wien 1899, s. 35-52.

- Roesdahl, E.: En gravplads fra tidlig kristen tid – Fyrkat. I: Lund, N. (red.). *Kristendommen i Danmark før 1050. Et symposium i Roskilde den 5.-7. februar 2003* (2004), s. 153-158.
- Schulze-Dörrlamm, M.: Salierzeitlicher Schmuck des 11. bis Frühen 12. Jahrhunderts. I: Weidemann, K. (red.) *Das Reich der Salier 1024-1125*. Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz. Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz, Sigmaringen. 1992, s.130-141.
- Steuer, H.: Das Leben in Sachsen zur Zeit der Ottonen. I: Puhle, M. (red.) *Otto der Grosse. Magdeburg und Europa*. Band I. Mainz 2001, s. 89-107.
- Tischler, O.: Abriss der Geschichte des Emails. *Schriften der Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg* 27, Königsberg 1886, s. 39-59.
- Ulriksen, J.: Vikingetidige korsemailjefibler fra Roskildeegnen. *ROMU* 1999 (2000), s. 11-30.
- Ulriksen, J.: Scheibenförmige Kreuzemailfibeln des 9. bis 12. Jahrhunderts in Dänemark und Schonen. *Offa* 59/60, 2002/03, s. 145-165.
- Ulriksen, J.: Vikingetidige korsemailjefibler fra Uppåkra. I: Hårdh, B. (red.). *Fler fynd i centrum. Matrialstudier i och kring Uppåkra*. Uppåkrastudier 9. *Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8º*, nr. 45. 2003, s. 203-213.
- Wamers, E.: Ribes gral. *By, mark og geest* 4, 1991 (1991a), s. 3-13.
- Wamers, E.: Fibel und Fibeltracht. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 8. 1991 (1991b), s. 587-602.
- Wamers, E.: Die Frühmittelalterlichen Lesefunde aus der Löhrrstrasse (Baustelle Hilton II) in Mainz. *Mainzer Archäologische Schriften* Band I, Mainz 1994.
- Wamers, E.: Kristne gjenstander i tidligvikingtidens Danmark. I: Lund, N. (red.). *Kristendommen i Danmark før 1050. Et symposium i Roskilde den 5.-7. februar 2003* (2004), s. 43-59.
- Zijlstra, J.: Karolingische & Ottoonse Schijffibulae. *Detector Magazine. Verenigingsblad van "De Detector Amateur"* 68, mei 2003, p. 9-15.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Emailfibeln der Wikingerzeit und des frühen Mittelalters im südwestlichen Jütland

Es ist nach und nach eine Selbstverständlichkeit, dass die Verwendung von Metalldetektoren das archaologische Fundbild auf den Kopf gestellt hat, und immer mehr Gegenstände, die früher in begrenzter Zahl bekannt waren, sehen jetzt das Licht des Tages. Unter diesen Gegenständen sind auch die kleinen Broschen, die sogenannten Fibeln, die mit Emaille und verschiedenen Formen von Glaseinlegungen geschmückt waren. Übergeordnet sind die Fibeln zu der Wikingerzeit datiert, und die Form haben sie nach ihren Vorbildern auf dem europäischen Kontinent.

Die Hauptverbreitung gibt es in dem nordwesteuropäischen Raum und in dem südöstlichen England. In Dänemark sind die Funde am grössten um Ribe, wo allein in den Ortschaften von Gl. Hviding, Vilslev, Henne, Gammelby und Favrholt 27 Fibeln gefunden sind, von denen 25 mit Metalldetektor. Da die meisten Fibeln Einzelfunde sind, ist eine präzisere Datierung nicht möglich. Kat. Nr. 1-22 sind in Gl. Hviding südlich von Ribe gefunden. Die Fibeln können in verschiedene Typen aufgeteilt werden. Es gibt acht kreuzemaillierte Fibeln; Kat. Nr. 3, 10, 11, 12, 13, die zu den Jahren zwischen 800-1000 gehören. Weiter ist eine plateauaufgebaute Fibel gefunden, stammend aus dem 9. oder 10. Jahrhundert (Kat. Nr. 7). Ein wenig jünger sind zwei Beispiele von kreuzemaillierten Fibeln Kat. Nr. 1 und 8 aus der Periode 950-1050. Eine ähnliche Datierung gibt es für eine rektanguläre Fibel (Kat. Nr. 2). Ausser den kreuzemaillierten Fibeln sind sechs sternförmige Fibeln mit zentralem Einlegungsfeld gefunden (Kat. Nr. 5, 9, 15, 18, 19, 20). Ihre kontinentalen Schwestern werden normalerweise zu dem 10. Jahrhundert datiert. Vier andere Fibeln, die nicht sternförmig sind, haben eine kreisförmige Einlegung. Es dreht sich um drei kreisförmige Fibeln (Kat. Nr. 4, 16, 22) und eine mit rosettförmigen Umriss (Kat. Nr. 14). Sie sind mit beziehungsweise kleinen Durchbrechungen und Vertiefungen dekoriert. Sie gehören zu der Zeit zwischen 800-1100. Kat. Nr. 17 unterscheidet sich von den anderen. Die Vorderseite ist mit einer farbenprächtiger Emaille dekoriert. Man vermutet, dass

sie in der Wikingerzeit und frühem Mittelalter hergestellt ist. Weiter gibt es eine kreuzförmige Fibel aus dem 9. Jahrhundert (Kat. Nr. 21). Eine der Fibeln kann wegen schlechten Zustandes nicht typusbestimmt werden.

Kat. Nr. 23 und 24 sind in Vilslev nördlich von Ribe im Zusammenhang mit der Ausgrabung eines Wikingerhofes gefunden. Es sind Fibeln von einem anderen Typus, gehören aber zur selben Gruppe. Sie sind kreisförmig und mit viereckigen Erhebungen ausgeschmückt. Der Typus wird normalerweise zu den Jahren zwischen 800-1100 datiert. Kat. Nr. 25 und 26 sind Einzelfunde aus bekannten Wikingersiedlungen, beziehungsweise Henne, nördlich von Oksbøl und Gammelby bei Esbjerg. Beide sind Kreuzemallegibeln. Kat. Nr. 27 ist eine plateauaufgebaute Kreuzemallegibel. Sie ist südöstlich von Ribe gefunden.

Die Aktivitäten der Wikinger auf dem Kontinent werden oft mit Plünderungen, Geiselnahmen und Übergriffen auf verschiedene kirchliche Institutionen verbunden. Mehrere Funde in Dänemark deuten darauf, dass nicht alle Besuche bei den Nachbarn freundlich waren. Die Emaillegibeln, die aus relativ billigen Materialien hergestellt waren, müssen doch irgendeinen Kontakt widerspiegeln. Sie können durch Handel als Souvenirs von Reisen oder als Geschenke im Zusammenhang mit der Verbreitung des Christentums gekommen sein, an den Trachten der Gäste befestigt. Die Fibeln, die mit Kreuzmotiven dekoriert sind, zeigen ausserdem das Vordringen christlicher Symbole, Sitten und Ideen vor der offiziellen Einführung des Christentums in Dänemark um 965.

Maria Panum Baastrup, museumsinspektør
Nationalmuseet
Frederiksholms Kanal 12, 1220 Kbh. K
e-mail: maria.baastrup@natmus.dk